

Pilar, Rafi, Tatiana i Juana. Al carrer, al costat de Ca la Dona, a Barcelona, on es troben les integrants de l'entitat Veus Gitanes. / EVA BUENO

L' hora de les

gitanes

Dones, i gitanes. Sense renunciar a la seva manera d'entendre el món, volen fer passes, cap a l'educació, la promoció laboral... No tenen por.

DEL 20 AL 26 DE MAIG DEL 2011 • PRESENCIA • 7

Pilar Santiago, promotora escolar, a la parada de roba de la seva família, als encants de Sant Boi de Llobregat. /ORIOl DURAN

MERCÈ MIRALLES
 «Els catalans són els del seny i la raixa; els andalusos són simpàtics, i els alemanys, quadrículats. I els gitans són... gent de la qual no et pots refiar, lladregots, bruts, que no volen viure com nosaltres. No volen treballar». Som així. Funcionem amb abstraccions planes que fan la vida més fàcil: bons i dolents. La comunitat gitana ha estat, de sempre, objecte de les mirades més tortes. Tenen en la seva contra que no s'han manifestat al carrer, que s'han donat suport entre ells i no els ha importat gaire que els apedreguessin verbalment. La seva cultura no apareix en els llibres com un referent intel·lectual. Els que es

preocupen per les llengües minoritàries no citen mai la seva, el romaní. Són invisibles. De tant en tant n'apareix algun amb lleu mediàtic positiu. La societat majoritària, aleshores, tampoc es qüestiona el seu sistema de valors, com a màxim articula un: «Fixa't on ha arribat! A pesar de ser gitano, mira què diu, què fa...» I així van passant els anys, els segles. Però el món gira per a tothom. Per als mitjans de comunicació és més interessant desplaçar corresponsals als grans conflictes bèl·lics, i el públic ocupa bona part del seu cervell amb imatges de països que mai visitarà, enfrontaments que no entendra, sofriments pels quals es preocuparà a penes uns minuts. Els

gitanos, i més específicament l'ànima del col·lectiu, les dones, sí que mantenen una batalla propera. No totes en seran conscients, però moltes altres sí que ho són. Qui ha decidit que no volen participar en la societat? Al món hi ha 14 milions de gitans. A l'Estat espanyol són 700.000 i uns 50.000 a Catalunya. Les dades les aporta l'entitat Unió Romaní.

Si tota dona s'enfronta a este reotips, no cal dir que la dona gitana du una motxilla especial, com totes les minories. Diu una jove gitana universitària: «Vivim entre dos mites. D'una banda, el mite romàntic de la gitana maca, ballarina, artista, amb la mística de la vida en llibertat. I d'altra

banda, amb la imatge de delinqüents, i de gent que viu malament... La brutícia no és un tret cultural per a ningú, potser hi haurà brutícia perquè es viu en una barraca... Tot es barreja i la societat es queda amb el pitjor». S'ha d'anar en compte, apunten, amb mesclar la cultura amb les situacions socioeconòmiques i històriques: «Determinades circumstàncies fan que sigui igual ser gitano, magribí o païos pobres en barris marginals. Molts fenòmens són iguals aleshores, com la delinqüència, el baix nivell educatiu...»

Compra, reina!

«Mira aquests biquinis! Fins i tot els metges els recomanen!» Un

Pensant en les dones gitanes, hi ha aspectes de la seva cultura que són, segur, difícils d'acceptar per la societat majoritària, és a dir, pels països. L'opció de les dones de posar els interessos de la família, de la comunitat, per davant dels propis, és un d'aquests casos. Per contra, quin paio o paio no voldria tenir una família extensa tan entregada, disposada a acompanyar-lo, de debò, des del naixement i fins a la mort?

A les dones gitanes els toca la part més dura: trencar tòpics fora de la comunitat, i dins. Mentre la dona no gitana estava tancada entre les quatre parets de casa, la dona gitana ja feia molt que treballava fora, sovint sent ama i senyora, una mena d'empresària, encara que fos d'una parada de flors. Les gitanes han de demostrar als no gitans que són tan capaces com qualsevol, i als altres, els de casa, que no deixaran de ser gitanes pel fet de voler estudiar, arribar a ser independents. No volen, però, parlar en termes de victimisme. «El passat és dolorós, i la idea és que no es repeteixi, però has d'avançar. I perquè no es repeteixi has de treballar, has de canviar».

Una prova de la lluita actual, invisible al gran públic, d'aquestes gitanes, és la proliferació d'entitats de dones, i de joves. Per no parlar de les trobades, com el I Congrés Internacional de Dones Gitanes: les altres dones, que es va fer l'octubre passat (entreu a dromkotar.org). Coincidint gairebé amb el Dia Internacional de Poble Gitano, aquest abril s'ha presentat l'entitat de dones Veus Gitanes (*Romane Glasura*), al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. Faltaven cadires, per tanta gent com hi va anar; un èxit de públic. Veus Gitanes va començar sent un programa de ràdio i ara ha cristal·litzat en una entitat. Se les pot conèixer a través de vocesgitanas.net: «Els processos de transformació i canvi afecten les

bon grup de dones riuen de la sortida i s'aturen a la parada de la família Santiago, als encants de Sant Boi de Llobregat. La Pilar Santiago ha anat a veure la germana i la cunyada, que estan venent. Fins fa pocs anys ella mateixa atreia les clientes. D'un temps ençà, però, és promotora escolar. Fa de pont entre les famílies gitanes, com ella, i l'escola. Ho fa al seu barri, a Camps Blancs, o com tothom el coneix, Cinco Rosas (el nom que rebé durant el franquisme). El cas de la Pilar no és aïllat. Hi ha moltes gitanes que treballen fora dels àmbits típicament gitanos, com és la venda ambulants. Si a la comunitat gitana, en general, li falta visibilitat, a les dones, més.

«Per uns quants, paguen tots»

M.M.
Es diu Anicuta, però en el cercle familiar rep el nom de Simona. Va venir de Romania ara fa deu mesos. Actualment treballa a la Unió Romaní —www.unionromani.org—. Pertany al grup dels

cisme és gran, però no es dona quan es coneix les persones: «Ets gitana, però pots viure com tothom. Ningú ha dit mai res a la meua família... Per tant, no puc dir que tota la comunitat està discriminada. Quan algú fa alguna cosa

Anicuta Lazar surt de la feina, a la Unió Romaní. /QUIM PUIG

gitanos ursaris, molt conservador. Potser per això sobta la seva trajectòria: al seu país va acabar sociologia, i ara segueix estudiant, a distància. Està fent un màster en projectes europeus: «Tenir una idea, aprendre a redactar-la, a trobar el finançament. Penso en el meu poble... Puc ser jo qui l'ajudi!».

Dona, gitana. I romanesa. L'observen països i gitanos. «La responsabilitat és molt gran, no puc fer res que no estigui bé. És com ser un exemple i tothom et mira». A Romania és el lloc del món on hi ha més població gitana, tres milions de ciutadans. El ra-

dolenta, quan roba... Aleshores, el racisme que es desperta és gran. I per uns quants, paguen tots. Però els veïns, els amics, que em coneixen, no poden fer servir estereotips... Per això em sembla tan important dir que sóc gitana». És conscient de la imatge delictiva que se'ls associa. «Sí, és cert. Però no tothom qui ve de Romania és gitano, i d'aquests n'hi ha que també demanen i roben. Si hi ha gitanos que cometen delictes aquí, també ho feien a Romania. Per contra, aquí viuen molts romanesos i gitanos romanesos que treballen, com faig jo».

DOSSIER DONES GITANES

«És la dona, qui mana»

M.M.
«**L**a idea era estar-me un any d'Erasmus». I ja en fa quatre que és a Barcelona. Té una llicenciatura feta a Polònia, el seu país, en estudis culturals, i està treballant en la seva tesi. Ha estat investigant com ha canviat la identitat gitana en l'últim segle. «Abans, la identitat era molt més familiar, local, i s'organitzava en funció d'un clan. Fins a la II Guerra Mundial, i l'holocaust. Els gitans han trigat molt adonar-se de les dimensions del genocidi. Després de la guerra, uns quants gitans grans i formats van començar a recuperar la memòria històrica, a

la família». Com a símbols d'aquesta solidaritat internacional entre gitans hi ha una bandera comuna, un himne, el *Gelem, gelem* i també un romaní estàndard. «El paper de la dona és fonamental. Tradicionalment –i continua sent així fins i tot en famílies molt emancipades–, la dona és la mestressa del món interior, familiar; ella té la paella pel mànec. L'home té una funció de cara a l'exterior. Però és la dona, qui mana, i és qui transmet els valors, també en la seva versió renovada».

«La dona, ja sols pel fet de ser dona, pateix discriminació. Si després hi afegeixes jo-

nes de forma particular i en ocasions pot resultar contradictori. El nostre gènere ens defineix com sustentador, transmissor i garant de la cultura, al mateix temps que ens situa com a element impulsor del canvi».

Una de les dones que col·labora amb Veus Gitanes és Ana Mirga, gitana polonesa. Ella pertany al grup Bergitka Roma, gitans de muntanya. A la seva família hi ha quinze persones que han anat a la universitat, la majoria dones. «Les dones tenen un paper molt important en la família, i ara agafen més protagonisme i fan allò que realment volen fer».

Unes més morenes que altres, més altes o més baixes, parlant en català o amb un accent estranger molt fort. Amb més o menys estudis. Però totes comparteixen trets que la comunitat gitana té com a patrimoni: l'ho-

som els primers que hem de dir als fills que cal anar a escola, i a treballar i complir amb els compromisos. A vegades som nosaltres els que els ensenyaem malament. Som racistes contra nosaltres mateixos». Tatiana Font, del barri de Gràcia de Barcelona, s'hi afegeix: «Una part de culpa la tenim nosaltres. Si no ens donem a conèixer... El desconeixement engendra racisme». Què volen? Volen canviar el món, que no és poca cosa. I per això, reivindiquen, amb les entitats, «un espai on la dona gitana sigui protagonista i s'expressi en primera persona. Volem crear una cultura d'empoderament de la dona».

L'educació

La Pilar Santiago, gitana de Sant Boi de Llobregat, com dèiem al començament, és promotora escolar. «La nostra tasca és una nova

Ana Mirga, polonesa, davant de la universitat. /ANDREU PUIG

demanar un reconeixement institucional». Es diu que mig milió de gitans van ser exterminats. «A partir d'aquí, els gitans s'adonen que ser gitano va més enllà del teu clan. Hi ha diversitat i, a la vegada, una identitat comuna, transnacional. «Gràcies a això puc venir i dir: 'Sóc gitana de Polònia, i tinc un aspecte diferent, un altre idioma...' i m'acullen com a membre de

ve, gitana... Són aspectes que et fan estar més perjudicada a la vida. S'ha d'entendre també que una gitana jove, que viatja sola, que estudia, que surt de festa, que està emancipada, pot ser gitana de debò interiorment. Jo tinc la benedicció de la meva família!» Surt amb un noi polonès no gitano. «Per als gitans ja som matrimoni. Ens casarem quan tornem a Polònia».

nor, el respecte, la primacia de les necessitats de la comunitat, la llibertat –no simplement com a capacitat d'elecció, sinó com a possibilitat d'adquirir compromisos... Ser gitano, més que biològic, és comportar-se i sentir en gitano. Les dones estan d'acord que es troben en un moment històric: «Volem conservar les coses bones del fet gitano i avançar». Tampoc s'estan de fer autocrítica. Diu la Txuli, gitana catalana d'origen calderari: «Nosaltres

va una per lluitar contra l'absentisme escolar. Nosaltres som els que sabem com van les coses, i entre nosaltres ens entenem». A vegades, en el marc de l'escola, pot costar entendre com funciona, això de ser gitano. «Es van fent al càrrec, ja tenen assumit, per exemple, que si un familiar cau malalt no aniran a l'escola. Es va acceptant que això no és absentisme». Per a un gitano, els nens també, és inversemblant no ser al costat d'un familiar que els necessita. De l'altra banda, les coses també van canviant. «Gairebé totes les mares escolaritzen els seus fills... Una altra cosa és la continuïtat».

Les dones gitanes no són solament protagonistes de les seves històries sinó també de les de les generacions futures, ja que són les que estan més pendents dels fills. «Hi ha qui veu que és bo que els fills vagin a l'escola, que aprenguin a llegir, a escriure, a defensar-se, però no veuen més enllà, per exemple, que els fills facin una carrera. No entra en els

esquemes, no perquè no vulguin, és perquè a vegades no els veuen capaços. Estem empenyent perquè les nenes acabin l'ESO, i tinguin un grau mitjà, un grau superior... Que intentin avançar una mica més enllà dels estudis obligatoris». Què fa que abandonin l'escola? «Els motiva més tenir una feina que els estudis. Ells mateixos no es veuen capaços. Ja ho tenen interioritzat: no serveixen».

Ella mateixa, la Pilar, sap que és no poder anar a escola, per les necessitats, a vegades de subsistència, d'una família nombrosa.

Feminisme gitano

Una de les nenes que coneix la Pilar s'acosta a la parada del mercat. Té 16 anys, i explica que ja està a quart d'ESO, i que li va bé. Estudiarà més? Ara té promès, i ell no estudia... La pregunta, doncs,

«Volem conservar les coses bones del fet gitano i avançar»

«La dona és mestressa del món familiar; ella té la paella pel mànec»

queda suspesa en l'aire.

Una de les claus de volta de l'avenç de la dona està relacionada amb el matrimoni. Ha estat tradició, i ho és en moltes comunitats, que es casin molt joves. Hi té a veure l'exigència de la virginitat, molt potent en diferents grups. Això fa que les joves estiguin molt protegides. La llibertat per escollir camí es guanya si es guanya la confiança familiar. La Pilar diu: «Jo dic que esperin a ca-

sar-se, que no corrin, que tenen temps per a tot. És el que transmeto a les famílies». Sobre això, Ana Mirga comenta: «Aquest tema et sembla una barbaritat si no ets d'aquesta cultura. Però és que elles volen que sigui així. Nomena qualsevol cultura i la virginitat sempre ha estat valorada. És clar, però, que el poble gitano ha de valorar què és genuïnament gitano i què no. Per exemple, jo no estic d'acord amb els matrimonis de nois i noies de 15 anys». Anicuta Lazar, gitana romanesa, també universitària, defensa el paper de guia que algunes dones poden tenir: «Hi ha dones casades, amb nens, que em diuen que a elles també els agradaria viure com jo. Reflexiono i arribo a la conclusió que si la mare s'interessa per altres possibilitats de futur transmetrà als seus fills una altra inquietud. Apostarà per l'educació». I segueix: «Hi ha famílies més tradicionals que no deixen estudiar, ni que la dona vagi sola pel món... Per què? Pensen: 'I si li passés alguna cosa?' Aquest és un dels motius dels matrimonis que es fan molt d'hora. Per a la dona gitana, la virginitat fins al matrimoni és una prioritat. Per a mi també! Per a nosaltres és normal. D'aquí vénen algunes pors... Però d'altra banda, mira, jo entro i surto i vaig on vull. Fa unes setmanes vaig estar a Itàlia per participar en una trobada de joves europeus, i no m'han dit pas res, a casa meva! A casa tenen confiança que faré el que és correcte. Sóc gitana, no estic casada i no faig res que em puguin retreure». Se'ns fa estrany, això? A ells també se'ls fa estrany veure com es comporten els no gitanos, per exemple en el tracte amb els avis. Tornem-hi, cal un millor coneixement mutu.

«La meua vida és un exemple que és possible: no totes les dones vivim en un cercle tancat, podem sortir i en igualtat». L'Anicuta també està a l'entitat Veus Gitanes, i forma part de l'entitat Ternypé (www.ternypé.eu), de joves gitanos i no gita-

La Tati, a Gràcia, amb la seva nena, Naara. /ROBERT RAMOS

«Tenia clar que volia estudiar»

Està casada amb en Sam, un músic prou conegut en el món de la rumba, líder d'Achilifunk. La Tatiana Font fa un cafè i xerra; ell, en un segon pla, dóna el berenar a la filla. Ella és, ara com ara, l'única gitana de Gràcia que ha anat a la universitat. Va estudiar treball social; des de fa uns anys és promotora escolar a Gràcia. Com reaccionaven els companys de facultat? «No vaig amb un cartell: 'Sóc gitana'». Però hi ha moments que salten les preguntes: «Sempre són les mateixes, i els mateixos tòpics! No som tots iguals! El que nosaltres fem com a gitanos catalans pot ser molt diferent del que fan els gitanos a Madrid, a Andalusia...» En el seu cas, el recorregut educatiu, fet sola en bona part, sense cap altra companya gitana, li ha permès conèixer molta gent diferent i altres formes de pen-

sar, i li ha fet tenir una consciència més plena: «Ha fet que valori més qui sóc i d'on vinc. Altres gitanos potser no en són tan conscients; com que per a ells és l'habitual...»

«Tenia molt clar que no em volia casar amb 15 anys i que volia estudiar. Ma mare, que sempre ha estat dependenta, em deia: 'Per treballar en el comerç sempre hi seràs a temps'... El meu pare ho veia de la mateixa manera». En el futur voldria normalitat, «que els gitanos estiguin presents en tots els àmbits, que no siguin excepcions». Es mira la seva nena. «Vull que quan ella faci el que decideixi no estigui trencant barres, com diuen de nosaltres; que tot estigui més normalitzat».

El camí de la Tatiana es pot conèixer al documental *Rromia (Dones gitanes)*, de 2007 (vimeo.com/3392826).

DOSSIER DONES GITANES

8 d'abril del 2011. Unes joves participen en el Dia Internacional del Poble Gitano, a Tarragona. /SERGI CASADO

nos europeus, i de Ternikaló XXI, també de joves, amb seu a Barcelona. «M'agradaria que tots els joves tinguessin formació, treball, que visquessin normalment, que ningú robés, que ningú mendiqui... Per això cal temps, paciència. Necessitem que la societat majoritària allargui la mà. I podrem viure millor, tots. No passem de llarg, sisplau! Quan treballem plegats tenim força. Quan les persones es tanquen en el 'no m'agraden els gitanos', aleshores sempre es manté la problemàtica».

S'ha presentat el llibre *Gitani-dad. Otra manera de ver el mundo* (Kairós, 2011), de Sergio Rodríguez. L'autor, no gitano, fa anys i panys que investiga i tracta la comunitat gitana. Ens hauríem de plantejar, diu, la convivència de cultures, més que no pas la juxtaposició. «Hi ha elements positius en uns i altres». Enriquim-nos mútuament, compartint un

«No totes les dones vivim en un cercle tancat»

«Necessitem que la societat majoritària allargui la mà»

«Si fas partícip l'home, ningú ha de tenir por de l'evolució»

«mínim comú denominador ètic, els valors fruit de la revolució francesa, de la Declaració dels Drets Humans». Aquí encaixen qüestions com ara la igualtat entre home i dona. La dona ha de fer el procés, que no podrà ser per imposició forana. En l'actualitat, que hi ha una revisió de models, de vida, de família, els gitans estan en un moment històric «per discernir, de la seva cultura, què passarà i què quedarà». Per exemple, en el cas de la dona, i la virginitat de què parlàvem, Rodríguez aporta que allò que pot ser genuïnament cultural és la puresa «entesa com a recititud de cor, no com pura genitalitat, física». Què els pot facilitar participar a la societat? Deixar els guetos, tenir una escola que inclogui en els continguts la seva cultura, accedir a un món laboral més flexible, que a les dones els permeti estar per la família...

Paqui Perona és la presidenta de Veus Gitanes. «Com farem per no perdre el tren del progrés? Com conciliar-ho amb la nostra cultura? Volem avançar cap a la individualitat de la societat majoritària? Perdríem molt dels nostres valors... Com ha estat el feminisme de la dona occidental? Siguem realistes, en incorporar-se als diferents espais també s'ha perdut moltes coses. Volem evolucionar, anar a la igualtat, però com ho hem de fer? No podem avançar sense tenir en compte l'home gitano. Si volem mantenir-nos en un entorn familiar i grupal, necessitem l'home. Una cultura no avança sola. Volem crear el nostre propi feminisme. En general, l'home té por quan la dona s'empodera. Si els homes estan amb nosaltres no passarà que a fora tindrem poder i després no sabrem què fer a casa, on hi ha el marit, el pare, el germà. Si fas partícip l'home, ningú ha de tenir por de l'evolució».

Paquí Perona, de Surt, Associació de Dones per a la Inserció Laboral, a la Mina. /JUANMA RAMOS

«La joventut canvia»

És la presidenta de Veus Gitanes. Viu a la Mina, i treballa a la Mina per a la inserció laboral de la dona. El dia de la presentació de Veus Gitanes, mentre una mare intervenia a la taula de ponents, el seu marit, entre el públic, feia dormir la seva criatura de mesos. Les coses van canviant.

—«La joventut canvia. Treballa a peu de carrer, al barri, i t'adones com canvien. Ara, fa falta suport, perquè per al canvi fan falta eines. I encara més si pertany a una minoria ètnica i vols mantenir la teva identitat, però no saps com fer-ho... Fóra una pena que penséssim que per incorporar-nos a la societat majoritària hem de renunciar a la nostra imatge».

—Fa l'efecte que coneixem més alguns col·lectius d'immigrants que no pas els gi-

«En els intents d'assimilació hem perdut fins l'idioma!»

«La lluita de la dona gitana és la lluita de les dones»

«Nosaltres no som d'un altre planeta, som d'aquí!»

tanos.

—«La comunitat gitana fa 600 anys que és a l'Estat, però hem estat els grans ignorats. Després que musulmans i jueus marxessin, vam ser l'única minoria que s'hi va quedar. I els intents d'assimilació de la societat dominant han estat brutals. En aquests intents d'assimilació hem perdut fins el nostre idioma! Carles III va començar l'assimilació pura i dura del poble gitano. I sí, ell ja no existeix, però està viu en tots els aspectes: en la ignorància sobre qui som, en el fet de no incorporar-nos com a ciutadans de ple dret, ser sempre de segona, en no reconèixer la nostra cultura gitana com a cultura també catalana... Mai hem viscut en termes d'igualtat, mai. Esperem que això canviï, i s'entengui que les diferències enriqueixen, que no han de ser forçosament un

problema. De fet, se'ns ha començat a tenir en compte a partir de l'arribada dels immigrants. És injust, però és així».

—I la comunitat gitana, la dona, què ha de fer? Què pensa?

—«No puc parlar per tota la comunitat, perquè no és homogènia. Cada dona pensa i evoluciona a la seva manera. Hi ha gitanes a la universitat, venent als mercats, a casa cuidant els familiars; n'hi ha que són dissenyadores, artistes... N'hi ha de més visibles i n'hi ha que ho són menys... En segons quins barris, hem viscut més tancats —perquè tampoc hem tingut més opcions—, i això també ha generat que les persones no vegin altres tipus de dones. Sí, hi ha barris on les dones, per inèrcia, només han fet la venda o s'han quedat a casa, i poques han estudiat».

—Hi ha canvis?

—«De fa 15 anys ençà, també en els barris on els gitanos som majoria es veu una diversitat de dones. La incorporació de la dona al mercat laboral, que ha estat una necessitat per a tots, ha mostrat que quan et veus forçada a ocupar els llocs que no vol ningú, amb feines honestes, però dures, aleshores i plantejges: 'Jo vull això per a la meua filla?' Aquí hi ha el canvi. Hi ha dones joves que volen progressar en el mercat laboral. A vegades, però, no ens enganyem, no poden accedir a altres feines per la falta de formació».

—Quina és la lluita?

—«La lluita de la dona gitana és la lluita de les dones, de totes. Les dones ho tenim més difícil, i d'aquí ve l'esperit de superació per poder aconseguir la igualtat. Però això em passa a mi, i a totes les dones; nosaltres no som d'un altre planeta, som d'aquí! Per això volem treballar en xarxa, no es pot anar en solitari. El que importa és el ser dona, en si mateix, amb l'especificitat de ser gitanes. A Veus Gitanes també hi ha dones no gitanes. Totes som dones».